

Francuskie oświecenie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Encyklopedia albo słownik rozumowany nauk, sztuk i rzemiosł: Człowiek*, [w:] *Antologia tekstów filozoficznych. Wiek XVII, oświecenie, romantyzm*, t. 2, wybór G. Radomski, Wrocław 1999, s. 38–39.
- Źródło: Stanisław Staszic, *Ród ludzki*, ks. XVI, fragmenty.
- Źródło: Immanuel Kant, *Co to jest Oświecenie?*, tłum. A. Landman.

Francuskie oświecenie

Henri Gervex, *Café Scene in Paris*, 1877

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

((Immanuel Kant

Co to jest Oświecenie?

Oświeceniem nazywamy wyjście człowieka z niepełnoletności, w którą popadł z własnej winy. Niepełnoletność to niezdolność człowieka do posługiwania się swym własnym rozumem, bez obcego kierownictwa. Zawinioną jest ta niepełnoletność wtedy, kiedy przyczyną jej jest nie brak rozumu, lecz decyzji i odwagi posługiwania się nim bez obcego kierownictwa. *Sapere aude!* Miej odwagę posługiwać się swym własnym rozumem – tak brzmi hasło Oświecenia.

Źródło: Immanuel Kant, *Co to jest Oświecenie?*, tłum. A. Landman.

Czy polityka potrzebuje filozofii? Jeżeli ma być oparta na wartościach i rozwiązywać problemy społeczne - na pewno tak. Oświecenie francuskie określiło na nowo rolę filozofii i filozofów. Stali się działaczami społecznymi i popularnymi literatami, wyznaczającymi intelektualne prądy epoki. Filozofia poruszyła opinię publiczną. Stworzyła program polityczno-społeczny, domagając się reform i sprawiedliwości. Hasła rewolucji francuskiej:

wolność, równość, braterstwo, powstały w czasach oświecenia i pozostają aktualne. Wiek rozumu zbudował mentalną tożsamość europejską.

Twoje cele

- Poznasz najważniejsze prądy umysłowe filozofii francuskiego oświecenia.
- Przeanalizujesz wpływ francuskiej filozofii oświecenia na inne kraje Europy, w tym Polskę.
- Ocenisz historyczne znaczenie oświeceniowych postulatów społecznej równości.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat oświecenia, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Francuski pozytywizm oświeceniowy](#)
- [Oświecenie: Rozwiązania i stanowiska. Część pierwsza](#)
- [Oświecenie: Rozwiązania i stanowiska. Część druga](#)
- [Oświecenie: Rozwiązania i stanowiska. Część trzecia](#)

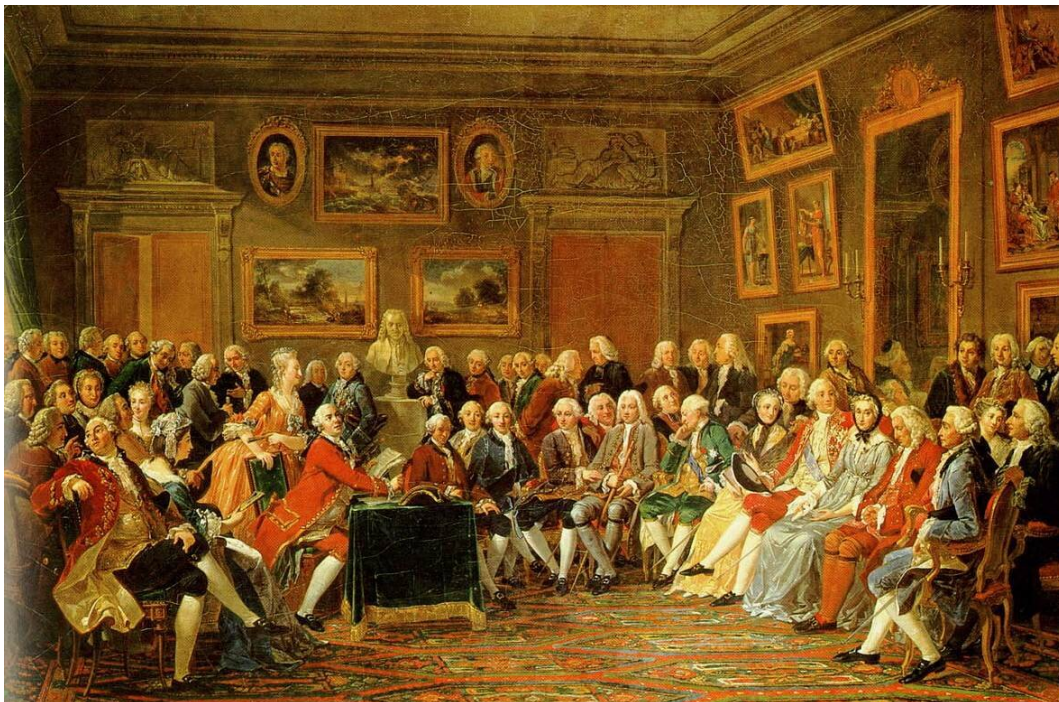
Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DNmNT51G7>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie dźwiękowe lekcji pod tytułem *Francuskie oświecenie. Immanuel Kant. Co to jest oświecenie*.

Trzy postaci oświecenia

Gdybyśmy tylko jednej epoce w dziejach mieli przyznać tytuł „wieku rozumu”, to najbardziej na ten tytuł zasługiwałoby oświecenie i to w tej formie, jaką przyjęło we Francji w wieku XVIII. Gdybyśmy też zapytali się współczesnych filozofów i historyków filozofii, która z epok w historii najsilniej wpłynęła na kształt współczesnej kultury zachodniej, liderem bezsprzecznie znów musiałoby się okazać oświecenie i to zwłaszcza we francuskim wydaniu.

Anicet Charles Gabriel Lemonnier, *W salonie Madame Geoffrin w 1755, 1812*.

Oświecenie to bardzo niejednorodny ruch umysłowy, który skupiał się wokół trzech głównych ośrodków: **francuskiego, brytyjskiego i niemieckiego**. Odmiany te różniły się od siebie rozłożeniem akcentów: **oświecenie francuskie** kładło nacisk na wiarę w rozum ludzki (bazujący nie na wnioskowaniu, lecz na świadectwie zmysłów), zdolny ustanowić powszechnie ważne normy poznania, działania i polityki. **Oświecenie brytyjskie** koncentrowało się na empirycznej teorii poznania. Z kolei **oświecenie niemieckie** rozwijało krytyczną analizę rzeczywistości.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Próbując więc odpowiedzieć na pytanie o istotę oświecenia, jednocześnie poszukujemy odpowiedzi na pytanie o naszą współczesną tożsamość – to, jak myślimy i co uznajemy za prawdziwe oraz wartościowe, zakorzenione jest we francuskiej myśli oświeceniowej bardziej niż w jakiegokolwiek innej. W tym materiale zajmiemy się więc wyłącznie oświeceniem francuskim jako wyraźną i odrębną formacją duchową i intelektualną.

Oświecenie francuskie

Oświecenie francuskie zwyczajowo utożsamiane jest z XVIII stuleciem, ale datacja ta wymaga uściślenia. Przy oczywistym zastrzeżeniu, że trudno precyzyjnie wskazać ramy czasowe jakiegokolwiek epoki, można podać daty wydarzeń historycznych, które dobrze symbolizują początek i koniec danego okresu. W wypadku oświecenia francuskiego takie graniczne daty nasuwają się dość łatwo: za jego początek uznaje się zazwyczaj śmierć

Ludwika XIV w 1715 r., a za koniec – wybuch Wielkiej Rewolucji Francuskiej w roku 1789.

Podobnie ideały oświeceniowe nie umierają wraz z Rewolucją Francuską, jednak Rewolucja pewien proces ostatecznie zamyka: stanowi z jednej strony próbę realizacji myśli oświeceniowej, z drugiej zaś konfrontuje ją z rzeczywistością niekontrolowanych zjawisk społecznych. Konfrontacja ta daje początek refleksjom, których konsekwencje przynależą już duchowo do innej epoki.

Z wytyczonych tu granic czasowych wynika, że oświecenie we Francji to niespełna 75 lat. Dodatkowym, wewnętrznym niejako punktem zwrotnym w rozwoju epoki jest środek stulecia – ukazał się wtedy pierwszy tom *Encyklopedii* (1751) oraz wiele innych najważniejszych dla oświecenia dzieł. Wtedy też mniej więcej ukształtował się specyficzny oświeceniowy obraz filozofa. Być filozofem nie oznaczało wówczas po prostu uprawiać jakąś filozofię czy podzielać określone poglądy – raczej wiązało się z pewną postawą i typem działalności społecznej, byciem kimś pomiędzy dzisiejszym dziennikarzem, działaczem politycznym i intelektualistą-literatem. Oświeceniowi filozofowie stanowią w pewnym sensie pierwszą w historii partię polityczną: na szeroką skalę realizują swój program polityczno-społeczny (nawołują do liberalnych reform, domagają się sprawiedliwości społecznej, wolności słowa, tolerancji religijnej), uciekając się do siły słowa pisanego – publikują łatwe i przystępne krótkie formy (rozprawki, powiastki, pamflety, dramaty, eseje), pracują nad [encyklopedią](#). Powołują przy tym do życia nową potęgę: opinię publiczną. Rewolucja Francuska jest do pewnego stopnia miarą ich skuteczności – nie wybuchłaby, gdyby nie udało się im zmienić świadomości społecznej. Myśl oświeceniowa stanowi rodowód głównych rewolucyjnych haseł: wolności, równości, braterstwa, sprawiedliwości. Warto też podkreślić, że praktycznie żaden z oświeceniowych filozofów nie udzielał się w instytucjach edukacyjnych (oficjalnie byli przedmiotem ataków, potępień, prześladowań), spotykali się w kawiarniach i salonach literackich, a ich dzieła, często publikowane pod pseudonimami, były zazwyczaj zakazane. Niektórzy z nich cieszyli się ogromną popularnością, a Woltera i Rousseau w pewnym okresie otaczano wręcz kultem. Kiedy zimą 1778 roku – roku swojej śmierci – Wolter wraca

Portret Ludwika XIV, 1702.

Charakterystyczne dla oświecenia problemy i stanowiska można już wprawdzie zaobserwować w literaturze francuskiej przełomu XVII i XVIII w., jednak to właśnie śmierć Ludwika XIV stanowi punkt przełomowy, w którym proces popularyzacji idei oświeceniowych nabral gwałtownego przyspieszenia, doprowadzając do rozpadu monarchii absolutnej oraz związanych z nią instytucji społecznych, obyczajów i norm.

Źródło: Hyacinthe Rigaud, Wikimedia Commons, domena publiczna.

do Paryża, jest oklaskiwany na ulicach przez witających go ludzi. W tym samym roku umiera Rousseau i przez następne dziesięciolecia, nazywany „nowym Sokratesem”, jest we Francji czczony niemal religijnie, a jego grób staje się celem pielgrzymek.

Najważniejsi przedstawiciele francuskiego oświecenia

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

empiryzm

(gr. *empeiria* – doświadczenie) kierunek filozoficzny głoszący, że źródłem wszelkiej wiedzy jest doświadczenie; przedstawiciele francuskiego oświecenia (m.in. Diderot, Wolter) postulowali koncepcję uporządkowanej i powszechnie dostępnej wiedzy opartej na obserwacji oraz akcentowali znaczenie nauk empirycznych w życiu społecznym

encyklopedyści

(gr. *enkyklopaideia*, od *enkýklios* – tworzący krąg, całkowity + *paideía* – wykształcenie) grupa myślicieli francuskich okresu oświecenia; nazywali siebie Stowarzyszeniem Ludzi Nauki; do najwybitniejszych przedstawicieli należeli: Jean Le Rond d'Alembert, Denis Diderot, Monteskiusz, Jean-Jacques Rousseau, Wolter; w latach 1751-1780 wydali *Encyklopedię albo Słownik rozumowany nauk, sztuk i rzemiosł*; praca składała się z 27 tomów z tekstem, 11 tomów z tablicami i diagramami, 5 tomów uzupełnień oraz 2 tomów indeksów

krytycyzm

(gr. *kritikós* – osądzający) nurt filozoficzny ograniczający naukowe roszczenia maksymalistyczne do stwierdzeń raczej minimalistycznych, lecz pewnych; zgodnie z doktryną Immanuela Kanta teoria poznawcza musi poprzedzać wszelkie inne dociekania

naturalizm

(łac. *naturalis* – naturalny) kierunek filozoficzny uznający za jedyną rzeczywistość świat materialny (przyrodę), odrzucający istnienie rzeczywistości pozanaturalnej (nadprzyrodzonej)

racjonalizm

(łac. *ratio* – rozum) kierunek filozoficzny, który zapoczątkował Kartezjusz; niezależny i samowystarczalny rozum ludzki odgrywa główną rolę w procesie poznania; jest

wyłącznym źródłem wiedzy o świecie

sekularyzacja

(łac. *saecularis* – świecki) proces społeczno-kulturowy, polegający na uwolnieniu różnych dziedzin życia społecznego (nauka, filozofia, kultura, oświata, polityka) spod wpływów religii i Kościoła

utilitaryzm

(łac. *utilitas* – korzyść, wygoda) doktryna etyczna głosząca, że pożytek jednostki lub społeczeństwa stanowi najwyższy cel moralny ludzkiego postępowania; zakłada również, że dążenie do dobra osobistego sprzyja pomnożeniu dobra społecznego; dążenie do osiągania celów praktycznych, korzyści, wygod

Film edukacyjny

Polecenie 1

Na podstawie wywiadu napisz, co wskazuje na kryzys demokracji w dzisiejszych czasach. Czy daleko odbiega od założeń demokracji oświecenia? Swoją odpowiedź uzasadnij.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DW6FC7aXn>

Film edukacyjny. Czy rewolucja francuska nadal trwa?

Wywiad z prof. Janem Hartmanem.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Czy rewolucja francuska nadal trwa?*

Polecenie 2

Jakie aspekty są ważne dla rozwoju i postępu cywilizacji?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Wskaż różnice między głównymi akcentami oświecenia w wydaniu francuskim, angielskim i niemieckim.

krytyczna analiza rzeczywistości, wiara ludzki rozum bazujący na świadectwie zmysłów, empiryczna teoria poznania

oświecenie francuskie	
oświecenie angielskie	
oświecenie niemieckie	

Ćwiczenie 3

Którego z wymienionych zjawisk i wydarzeń nie można powiązać z francuskim oświeceniem?

- Wielka Rewolucja Francuska
- Wielka encyklopedia
- postulaty sprawiedliwości społecznej, wolności słowa, tolerancji religijnej
- hasła: wolność, równość, braterstwo
- kryzys monarchii absolutnej
- koncepcja podziału władz na ustawodawczą i wykonawczą jako gwarancji wolności państwa

Ćwiczenie 4

W jakich sytuacjach możemy uznać, że rewolucja francuska trwa nadal?

- Jeśli postrzegamy ją jako ruch prodemokratyczny i emancypacyjny.
- Jeśli mamy do czynienia z przewrotami politycznymi.
- Rewolucja nigdy się nie skończyła, ponieważ nie dokonały się założone przez nią podstawowe zmiany w ustroju politycznym.

Ćwiczenie 5

Przeczytaj początek artykułu o człowieku pochodzący z Wielkiej Encyklopedii Francuskiej. Określ zakres zainteresowań autora tego tekstu i powiąż go z ideami francuskiego oświecenia.

” *Encyklopedia albo słownik rozumowany nauk, sztuk i rzemiosł: Człowiek*

Człowiek to istota czująca, rozumująca, myśląca, która przechadza się swobodnie po powierzchni ziemi i wydaje się, że stoi na czele innych zwierząt, władając nimi; która żyje w społeczeństwie, wynalazła nauki, sztuki i rzemiosła, której właściwością jest dobroć i złośliwość, która wyznaczyła sobie władców i wymyśliła prawa etc.

Człowiek (w sensie moralnym). Słowo to ma określone znaczenie tylko wtedy, jeśli przypomina nam, czym jesteśmy; ale tego, czym jesteśmy, nie da się ująć w definicję; aby wykazać choć część, musimy uciekać się do podziału i szczegółów. Nie będziemy tu mówić ani o naszym kształcie zewnętrznym, ani o organizmie, dzięki któremu zaliczamy się do gatunku zwierząt. Człowiek, którego tutaj rozpatrujemy, to istota myśląca, działająca i obdarzona wolą. Będziemy więc tylko rozważać, jakie poruszają go sprężyny i jakimi kieruje się pobudkami. Badania nasze może uczynić trudnymi to, że nie dostrzegamy w całym gatunku ani jednej wyraźnej cechy, którą człowiek różniłby się od innych jednostek. Jest tyle różnicy między czynami poszczególnych ludzi, że kusiłoby nas wykryć przypuszczalne ich motywy. Od niewolnika schlebiającego niegodnie swojemu panu aż po Thamasa, który morduje tysiące bliźniczh, aby nikogo nie widzieć ponad sobą, dostrzegamy nieskończoną różnorodność charakterów.

Źródło: *Encyklopedia albo słownik rozumowany nauk, sztuk i rzemiosł: Człowiek*, [w:] *Antologia tekstów filozoficznych. Wiek XVII, oświecenie, romantyzm*, t. 2, wybór G. Radomski, Wrocław 1999, s. 38–39.

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z fragmentem poematu polskiego pisarza i filozofa Stanisława Staszica. Określ jego temat i wskaż oświeceniowy charakter.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 7

Napisz powyższy fragment poematu Stanisława Staszica od nowa, prozą, w postaci krótkiego eseju i współczesnym językiem.

Praca domowa

Ćwiczenie 8

Jak w oświeceniu rozumiano tezę: „wszyscy ludzie są sobie równi”? Czy dzisiaj myślimy tak samo? Jak uważasz, którzy filozofowie – od starożytnych po współczesnych – podpisaliby się pod tą tezą, a którzy nie? Napisz esej filozoficzny, w którym udzielisz odpowiedzi na powyższe pytania.

A large, empty rectangular box with a light gray background, intended for writing an essay. It is positioned below the text and above a horizontal line at the bottom of the page.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Francuskie oświecenie

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

10. Pozytywizm. Uczeń:

1) zna w zarysie historię myśli pozytywistycznej od encyklopedystów francuskich do Koła Wiedeńskiego;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Poznasz najważniejsze prądy umysłowe filozofii francuskiego oświecenia.
- Przeanalizujesz wpływ francuskiej filozofii oświecenia na inne kraje Europy, w tym Polskę.
- Ocenisz historyczne znaczenie oświeceniowych postulatów społecznej równości.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zna najważniejsze prądy umysłowe filozofii francuskiego oświecenia;
- analizuje wpływ francuskiej filozofii oświecenia na inne kraje Europy, w tym Polskę;
- ocenia historyczne znaczenie oświeceniowych postulatów społecznej równości.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- praca z multimediami;
- metoda dociekań.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiałach;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Francuskie oświecenie”. Uczniowie mają się zapoznać z treściami w sekcji „Przeczytaj” i przygotować prezentację, w której przedstawią przykłady ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie i wyświetleniu e-materiału, odczytuje uczniom temat zajęć oraz cele, a następnie prosi, by na ich podstawie uczniowie sformułowali kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Jeśli większość uczniów nie przeczytała tekstu, nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną wprowadzającą w temat.

Faza realizacyjna:

- 1. Metoda dociekań.** Uczniowie pracują w zespołach 4-osobowych metodą dociekań filozoficznych Lipmana. Przebieg pracy:
 - zapoznanie się z multimedium w sekcji „Film”;
 - wykonanie poleceń 1 i 2 do multimedium w e-materiale;
 - sformułowanie pytań do treści multimedium przez uczniów;
 - wybór jednego z pytań, które mogłoby posłużyć wspólnej dyskusji.Przygotowanie uczniów do dyskusji. Drogą losowania zostaje wybrany moderator, który poprowadzi dyskusję, oraz obserwator, który na końcu podsumuje jej przebieg. Dyskusja nad wybranym tematem z uwzględnieniem odmiennych stanowisk. Moderator zachęca uczniów do precyzyjnego formułowania argumentów za i przeciw, szukania powiązań między omawianymi stanowiskami oraz odpowiedzi na pojawiające się w trakcie dyskusji pytania. Obserwator podsumowuje dyskusję.
- 2. Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
- 3.** Uczniowie w parach opracowują quiz sprawdzający wiedzę z całej lekcji. Po określonym czasie wymieniają się przygotowanymi pytaniami z inną parą uczniów. Następnie wspólnie komentują swoje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli?
2. Nauczyciel prosi uczniów o podsumowanie zajęć z uwzględnieniem nabytych umiejętności.

Praca domowa:

1. Jak w oświeceniu rozumiano tezę: „wszyscy ludzie są sobie równi”? Czy dzisiaj myślimy tak samo? Jak uważasz, którzy starożytni filozofowie podpisaliby się pod tą tezą, a którzy nie? Napisz pracę argumentacyjną na ten temat.

Materiały pomocnicze:

- Bronk A., Majdański S., *Filozofowanie w kontekście języka. Refleksje w związku z dociekaniem Anny Wierzbickiej*, w: „Roczniki Filozoficzne” 52(2004), z. 2, s. 57–73.
- Zielewska B., *Dialog we współczesnej edukacji filozoficznej*, Olsztyn 2002.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Film edukacyjny” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.